

Bártfai Szabó László

(1915–1999)

Családi háttér és tanulmányok

Bártfai Szabó László 1915. május 7-én született Eperjesen a 18. században III. Ferdinánd által nemesített, a 20. századra már inkább értelmiségi identitású családban, a család ötödik gyermekeként. Édesapja, Bártfai Szabó Elemér Sáros vármegye utolsó magyar királyi tanfelügyelője volt. A trianoni békeszerződés után, 1920-ban költöztek át Kecskemétre, majd onnét Kispestre. Az apa, elsősorban a Trianon-trauma hatására, mindhárom fiát katonának szánta. A két idősebb fiú: István és Zoltán az 1920-as években végezte el a Ludovika Akadémiát (István tüzér-, Zoltán utászkiképzést kapott). László előbb 1928 és 1933 között a soproni m. kir. Rákóczi Ferenc Katonai Reáliskolában tanult, majd 1933-ban ő is felvételt nyert a Ludovikára.

Lászlót a Ludovika műszaki tagozatára, hidász- és utászképzésre vették fel. (A Bolyai János Katonai Műszaki Akadémia csak 1939-ben vált ki a Ludovikából és lett önálló intézmény, tehát Bártfai Szabó még az egységes intézményben tanult.) A Ludovikát kitűnő eredménnyel végezte. A Levente-kör nyelvi szakosztályának is tagja volt, ennek köszönhetően 1936-ban katonai tolmácsvizsgát

tett. Ugyanebben az évben egy francia novellapályázaton az *Après la bataille* című novellájával első díjat nyert. Kitűnően beszélt olaszul, franciául és németül. A kimagasló tanulmányi eredményeinek köszönhetően továbbtanulását javasolták (négy év kötelező tiszti szolgálatot követően) a Hadiakadémián.

Katonatiszti pályafutása

1937-ben avatták hadnaggyá. Szeptember 1-jével csapathoz került, a piliscsabai 101. honvéd gépkocsizó gázvédelmi zászlóaljhoz. A zászlóalj tanosztágában gázvédelmi oktató lett. 1938-tól a gázvédelmi eszközök mellett a zászlóaljat ellátták egyéb, vegyi harchoz szükséges („ködösítő-terepszennyező”) eszközökkel. Ekkor változott az alakulat neve gépkocsizó vegyiharc-zászlóaljra. A zászlóalj parancsnokának segéd tisztjeként részt vett 1940-ben Észak-Erdély, majd 1941-ben a Délvidék visszavételében. Ez az alakulat bontotta a trianoni határra telepített román és jugoszláv (bácskai) erődrendszert. (Az ekkor készült fotósorozata az események fontos képi forrásanyaga.) 1940. szeptember 1-jével főhadnaggyá léptették elő, 1941-ben a honvédelmi miniszter „okirati dicsérő elismerésében” részesült.

A tényleges katonai szolgálat mellett tapasztalatainak elemzésére, elméleti kidolgozására is gondot fordított. 1940-től rendszeresen publikált a *Magyar Katonai Szemlé*ben. Mindig az éppen aktuális szolgálatához kapcsolódó feladataival összefüggésben közölt tanulmányokat. 1940 és 1942 között leginkább a vegyi harccal kapcsolatos kérdésekről, és a katonai csapatszellem erősítéséről. (Mesterséges köd a küzdők pajzsa. 1940. 9. szám; Csapatemlékalbum. 1941. 6. szám; A korszerű hadviselés méltatása. 1942. 5. szám; Gáztízparancsolat. 1942. 7. szám; Korszerű vegyiharc csapat. 1942. 8. szám.)

1941 szeptemberében vezényelték utolsó „békebeosztásába”, a szatmárnémeti, 9. honvéd utász zászlóaljhoz, a 3. század századparancsnokának. 1942 áprilisában (négy év tiszti szolgálat után) felvételt nyert a Hadiakadémiára, de mint nulladik évfolyamost, ez év júniusában a 19. miskolci könnyű hadosztály parancsnokságához osztották be „tapasztalatgyűjtő” tisztnek. A parancsban szerepelt, hogy „számoljon azzal, [...] a telet a keleti hadszíntéren fogja tölteni”. Az abban az évben a Hadiakadémiára felvételt nyert tisztek közül a legjobb eredményt elérőket a katonai felső vezetés beosztotta az elvonuló hadosztályokhoz. Bártfai Szabó László így írt a „tapasztalatgyűjtő” beosztásról:

„A cél az volt, hogy a legfelső katonai vezetés tárgyilagos, szakszerű, a valóságnak megfelelő képet kapjon a frontról, a hadműveletről a hadsereg magatartásának, működésének, problémáinak tükrében. Gyűjtenünk és elemeznünk kellett a tapasztalatokat vezetési, szervezési, kiképzési, felszerelési, anyagi-ellátási vonatkozásban. Szigorú utasítást kaptunk a szépítésektől mentes jelentésekre. A hadosztály-parancsnokságnak nem voltunk alárendelve, külön gépkocsink volt. Szabadon mozoghattunk a hadosztály egész működési területén. Jogunk volt felvilágosítást kérni a parancsnokoktól, részt vehettünk az eligazításokon, a parancskiadásokon. Fontos feladat volt a csapatok hangulatának, katonakerkölcsei magatartásának, értékének megfigyelése. Röviden: a felső vezetés »szeme és füle« voltunk.”

A tapasztalatgyűjtő tisztek közül egyedül Bártfai Szabó kapott műszaki kiképzést, így érthető módon jelentéseiben kiemelten foglalkozott a védelem műszaki (erődítési) vonatkozásaival.

1942. június közepén a 2. magyar hadsereg részeként a hadosztály elindult a frontra. Első állomáshelyük a Kurszk melletti durnyevói erdő volt. Június végén kezdődött meg az előrenyomulás, és július 12-én érték el a Don térségét. A tapasztalatgyűjtésének eredményeit nemcsak a katonai felső vezetés felé továbbította, hanem (a közölhető részeket) publikálta is. 1942 novemberében jelent meg a *Magyar Katonai Szemlé*ben a *Védelem az orosz tér- és erőviszonyokban* című tanulmánya, amelynek kéziratát a frontról küldte el a folyóiratnak (1942. 11. szám). A tapasztalatszerző tisztek utasításában szereplő módon, „szépítésektől mentesen” írt a helyzetről, a súlyos védelmi nehézségekről. A túl széles védelmi körzetek okozta problémák ellensúlyozására mozgó, jól felszerelt tartalék („ellenlökő egységek”) felállítását javasolta. Ezek az egységek a védelmi vonal megtámadása esetén gyorsan és bárhol bevetethők lettek volna. A mélységi tagolódás hiányát, meglátása szerint, így lehetett volna ellensúlyozni, egyfajta „támadólagos védelemmel”. A Don melletti harcok további menetét tekintve, Bártfai Szabó pontosan látta a magyar csapatok problémáit, amelyek a 2. magyar hadsereg tragédiájához vezettek.

Tapasztalatgyűjtő tevékenysége az év végén lezárult. A nulladik évfolyamos hadiakadémistáknak ugyanis saját, eredeti fegyvernemüknél kellett – legalább egy hónapig – szolgálatot teljesíteniük alosztályparancsnoki minőségben. Ennek megfelelően 1942 decemberétől a VII. hadtestközvetlen 152. gépkocsizó utász-zászlóalj 107. századához helyezték át. Ennek az alakulatnak a parancsnokaként vett részt a 2. magyar hadsereg Don menti harcaiban, majd vezényelte le százada visszavonulását. A parancs szerint tehát csak átmenetileg kellett átvennie a századparancsnokságot. Február 1-jével az eredeti elképzelés és parancs szerint

visszament volna Magyarországra, hogy megkezdje a tanulmányait a Hadiakadémia. A hadi események azonban átírták az eredeti elképzeléseket.

Az alakulat téli szállásán, Goncsarovkán vette át a századot. Az utászs századot a 2. magyar hadsereg védőszakaszának déli sávhatárára telepítették, azon túl már olasz egységek állomásoztak. A 107. utászs századot Esztergomban szervezték. Augusztusban és szeptemberben több harc feladatot is teljesítettek, és természetesen műszaki munkákat végeztek: erődítés kiépítését, utak, hidak létesítését. A nyári harcokban súlyos veszteségeket szenvedett a század. Amikor Bártfai Szabó László átvette, a század négy szakaszból, egy géppuskás szakaszból és a századvonatból (műszaki anyag, gépek, felszerelés szállítását végző szekerekből) állt. A létszám: nyolc tiszt, ebből három hivatásos, öt tartalékos, valamint 320 főnyi honvéd volt. A század a feladatait a 23. könnyűhadosztály kötelékében végezte. Bártfai Szabó parancsnokságának kezdetén továbbra is kisebb műszaki feladatok elvégzését irányította: utak, hidak karbantartását, óvóhelyek, hátsóbb akadályok építését; valamint folyamatos kiképzésben részesültek az új rendszerű német aknák kezelésére, használatára vonatkozóan. Az arcvonaltól távol állomásoztak, így a január 13-i, 14-i, 15-i eseményekről, azok súlyosságáról nem rendelkeztek pontos információkkal. A különösen kemény tél miatt nem számítottak komolyabb, nagyobb szabású akcióra.

Január 16-án érkezett csupán a parancs, hogy „rendeljen el riadót”, és vonuljanak a tőlük nyugatra fekvő Matreno Gyesevo faluba. A parancs szerint még erődítési, műszaki zárási munkákat kellett volna végezniük, bár a nehezebb gépeket hátra kellett hagyniuk. Az általános helyzetről nem tájékoztatták őket. 1943. január 16-án este hét órakor indult el a század új állomáshelyére. Ezzel vette kezdetét a több mint egy hónapos visszavonulás, a menetelés rendkívül zord időjárási körülmények közepette, állandó fegyveres harcra kényszerülve.

A Matreno Gyesevo – Olhov – Nyikolajevka – Bugyonnij – Novij Oszkol – Korocsa – Belgorod – Ahtyirka útvonalon haladva, folyamatos ellátási nehézségekkel küszködve, de a századot mindvégig egyben tartva, fegyelmezett menetben, több esetben élet-halál harcot vívva 35 nap alatt érték el Romnijt. A helyzetet nehezítette, hogy a felsőbb parancsnoksággal nem volt folyamatos a kapcsolat, néha napokra elszakadtak a zászlóalj-parancsnokságtól. Nem kaptak pontos információkat az általános hadműveleti helyzetről. Leginkább híresztelésekből szereztek értesítéseket, s ha néha hivatalos közléseket kaptak, azok sem bizonyultak minden esetben megbízhatónak. Január 18-ig a doni áttörés tényéről sem volt tudomásuk, nemhogy annak nagyságáról, és nem ismerték a január 17-i visszavonulási parancsot sem.

Három esetben jelentősebb fegyveres harcot kellett vívniuk. Ez azért is jelentett rendkívüli helyzetet, mert a műszaki csapatok nem voltak hivatottak önálló harc megvívására – sem a fegyverzetük, sem a kiképzésük nem tette erre alkalmassá őket. A század békében alig kapott harckiképzést, soha nem gyakorolta az utcai harcot, a páncélosokkal való együttműködést. A műszaki csapatok alapvető feladata, erre képzették ki őket, az „úttörés” (erőd- és akadályköveken át) a támadást végrehajtó gyalogság számára. Különleges harctevékenységük a „műszaki erődharc”, a „műszaki roham”. A rendkívüli helyzetben azonban mégis gyalogsági harcra kényszerültek. Mindhárom harcfeladatot sikeresen megoldották. Bártfai Szabó szerint „válságos helyzetekben derül csak ki igazában, mit ér az, amit tanultak a békekiképzés során, mit ér a fegyelem, az engedelmesség, milyen a katona, a csapat erkölcsi színvonala, állóképessége”. Január 18-án magyar páncélosokkal együttműködve törtek át Nyikolajevkán. A veszteségük húsz sebesült, nyolc halott, nyolc szán, 16 ló. Február 6-áról 7-ére virradó éjszaka Korocsán magyar és német alakulatokkal, alakulatöredékekkel közösen törtek ki az összezáruló szovjet gyűrűből. A kitörést itt is páncélosok segítették. Majd két nappal később, február 9-én Belgorodból törtek ki, lőszerhiánnyal küszködve, alvás nélküli hosszú menetelés után. Mindezek mellett, német parancsra, egy sikeres támadással időlegesen visszavetették az előrenyomuló szovjet csapatok támadó ékeit.

A harcfeladatok között „biztosító feladat keretében” műszaki záratat is telepítettek a szovjet csapatok előretörésének lassítása érdekében. Bugyonnij faluban aknazárat létesítettek az úton, és ellátták annak védelmét egészen a szovjetek érkezéséig. A Behtyjejevkről Korocsára vezető fahidat aláaknázták, és szintén az utolsó pillanatig ellenőrizték, majd az utolsó utáni pillanatban felrobbantották. Bártfai Szabó erről így írt: „A magyar hadsereg megmaradt csapatai már messze hátul visszavonásra kerültek, csak *utóvédek utóvédjei* közé sodródott, összesen néhány zászlóaljnyi magyar csapatrész vergődik lassan visszafelé, a válságos helyzetekben újra és újra belekeveredve az utóvédharcokba.” A belgorodi kitörés után, február 10-én kerültek ki végleg a front körzetéből. Február 20-án érkeztek meg több mint 600 kilométer megtétele után Romnijba, a magyar hadsereg megmaradt részeinek gyülekezési körletébe.

Bártfai Szabó mindvégig következetesen és erélyesen megtartotta a fegyelmet a században, a legnehezebb pillanatokban is. Nem engedte, hogy pánikhelyzet alakuljon ki, hogy fejetlenség legyen úrrá az alakulat tagjain. Jellemző epizódja a visszavonulásnak, ahogy Novij Oszkolba zárt alakzatban, menetelve vonultak be.

„A fiúk szemmel láthatóan élvezték, hogy az út mentén megállnak a katonák, a lakosok és csodálkozó tekintettel, szinte megkövülten bámulják a zárt rendben, felvetett fejjel, teljes fegyverzettel menetelő századot, a fegyelmezetten vonuló szánsort, az első négy szánon felállított géppuskák mögött mozdulatlanul ülő irányzókat.”

Jól felkészített tisztként érkezett a frontra, a visszavonulás időszakában pedig megbizonyosodott, hogy rátermett parancsnok. A legnehezebb helyzetekben higgadt, jó döntéseket hozott, a döntéseket következetesen végrehajtotta. Végig megőrizte a katonáival és a tiszttársaival a megfelelő kapcsolatot.

Romnijba érkezése után nem sokkal, február 22-én kivonták az összes tapasztalatgyűjtő tisztet, és visszavezényelték őket Magyarországra, hogy megkezdjék hadiakadémiai tanulmányaikat. Amikor Romnijban elhagyta a 107-eseket, 247 katonától búcsúzott. A veszteség túlnyomó része fagsérült vagy az utóvédharcokban megsebesült honvéd volt, akik szintén túléltek a visszavonulást. A századnak majdnem az egészét kivezette a Don-kanyarból.

1943-ban megkapta a kormányzó „Dicsérő Elismerését a hadiszalag és a kardok egyidejű adományozása mellett”, és a Honvéd Vezérkar főnöke is „okirati dicsérő elismerésben” részesítette. Kapott egy német kitüntetést is, a II. osztályú Vaskeresztet.

Bártfai Szabó 1943. március elején tért vissza Magyarországra. Elvégezte a Hadiakadémiát (1943–1944), majd a Honvédelmi Minisztérium közlekedési és hadiforgalmi osztályára került vezérkari századosként. Érthető módon a Don mellett és a visszavonulás során szerzett harci tapasztalatainak az összegzésére is kísérletet tett. Több tanulmányban fejtette ki ezekkel kapcsolatos gondolatait (Harcászat helyett harc. 1943. 5. szám; A korszerű harc követelményei a harc kiképzés, fegyelem és az önállóságra nevelés tekintetében. 1943. 7. szám; A műszaki roham és a gyalogsági roham. 1943. 11. szám). 1944-ben feleségül vette Kovács Paula tanárnőt, nem sokkal később megszületett fia: Szilárd.

A háború végén a Minisztériummal együtt Ausztriába menekült, ahol amerikai hadifogságba került. Magyarországra visszatérve 1945 őszén a tiszti igazolóbizottság megfosztotta a rangjától, de a Népbíróság Fellebbezési Tanácsa 1946 februárjában megsemmisítette az előző döntést, igazolta, és visszaadta a rendfokozatát. 1946-ban saját kérésére szolgálaton kívüli viszonyba került, de addig sem teljesített katonai szolgálatot, mivel létszámfeletlinek minősült. 1945 és 1949 között, négy éven át fizikai munkásként dolgozott. A Rákosrendező pályaudvaron vasúti pályamunkásként, majd a budapesti Dráva utcai fatelepen favágóként, végül Alagon egy kertészetben mezőgazdasági munkásként. 1949-ben visszahívták az át- és újraszervezett hadseregbe. Először az alapfokú

tisztképzésben vett részt mint harcászati oktató, majd 1950-ben a Honvédelmi Minisztérium Honvédvezérkar Főnökségének az akkor létrehozott önálló vegyharc-osztálya osztályvezetőjének nevezték ki, őrnagyi rangban. Az ő közreműködésével jött létre, és kezdte meg működését a Szentendrei Műszaki Tisztiskola vegyvédelmi tanszéke.

1951. november 3-án az ÁVH letartóztatta, családját (feleségét és kisfiát) kitelepítették Budapestről. Bártfai Szabó László is, számos társához hasonlóan, koncepciók ügy áldozata lett. Az eljárás során „népi demokrácia ellenes megnyilvánulásokkal” vádolták. Azaz egy meglehetősen tág fogalmi keretbe helyezték a hamis vádat. Bártfai Szabót végül nem állították bíróság elé, azaz nem „pontosították” a vádat. A letartóztatás mögött rendszerszintű leszámolás állt. A magasan képzett katonatisztekre, pontosabban a szaktudásukra egy ideig szüksége volt az új hadseregeknek. Amint ezt a tudást „átadták”, a gyilkos politikai logika leplezetlenül érvényesült, és eltávolították a korábbi tiszteket. A halálos ítéletekkel végződő perekből hosszú börtönöveken keresztül az internálásig terjedt a skálája az „eltávolításoknak”. Bártfai Szabót Kistarcsára internálták, ahonnan 1953-ban szabadult.

Bártfai Szabó Lászlót a Ludovikán megszerzett igen magas színvonalú tudás birtokában a második világháború küszöbén avatták tisztté. A megszerzett tudását tovább gyarapította, komoly elméleti tevékenységet fejtett ki. Nyelvismerete révén kulturális és szakmai tájékozódása messze túlnyúlt a határokon, európai léptékűnek mondható. Mindezek mellett komoly harci tapasztalatokra tett szert csapattisztként a doni harcok során. Sőt, nem egyszerűen tapasztalatokat szerzett, hanem különösen embert próbáló körülmények között bizonyította, hogy kiváló parancsnok. Emberi számítások szerint, a tudása és tapasztalatai révén, normális körülmények között szép katonai karriert kellett volna befutnia. A történelem, a politikai változások azonban ezt nem tették lehetővé. Katonai karrierje derékba tört. Ezzel, nyugodtan kijelenthetjük, egy különlegesen tehetséges tisztet vesztett a hadsereg. Olyat, akinek a hivatását kellett volna gyakorolnia, amelyben minden bizonnyal további kiváló eredményeket ért volna el. Bárhová is keveredett a polgári életben, bármilyen munkát is végzett, mindig magas színvonalon látta el feladatait, de elsősorban katonatiszt volt. Annak kellett volna maradnia egész pályafutása során.

Szabadulása után a polgári életben kellett boldogulnia. A magyar királyi Honvédségnél szolgált (a korszak terminológiája szerint: a „horthysta”) katonatiszti előélet a „létezett szocializmusban” nem volt jó ajánlólevél. Az egykori tiszteknek az élet minden területén folyamatosan meg kellett küzdeniük ezzel

a teherrel. Kiemelten ellenséges kategóriának számítottak, a munkavállalástól a lakhatásig hátrányokat szenvedtek. Bártfai Szabó előbb a nagykőrösi Ládagyárban dolgozott segéd munkásként, majd 1954-től Kecskeméten a Vízművek technikusaként. Később sikerült műszaki képzettségéhez valamivel közelebb álló munkát találnia. Előbb útépitési építésvezetőként helyezkedett el, majd 1960-tól a Magyar Beruházási Banknál műszaki revizor lett, később beruházási főosztályvezető. 1971-től 1975-ös nyugdíjazásáig az OTP Megyei Igazgatóság Tanácsai Osztályának főelőadója. Nyugdíj után, részmunkaidőben az AGROBER kecskeméti irodájának alkalmazottja volt.

1962-ben kérte a rehabilitálását. A BM Titkárság Ellenőrzési Osztálya a kérelmet elutasította azzal az indokkal, hogy „internálása indokolt volt”. Tehát továbbra is a rendszer ellenségeként tartották számon. Az 1960-as, 1970-es évek szürke, szívosan végigküzdött hétköznapijain során befutott egyfajta polgári karriert: segéd munkásból banki főosztályvezető lett. Visszavonultan, munkájának, családjának élt. Az állambiztonsági szervek azonban nem tévesztették szem elől. Az egykori katonatisztekkel érintő, 1962-ben felállított nyilvántartásban természetesen szerepel ő is. Az operatív kartonját 1967-ben állította ki a BM III/2-C osztály, azaz az Operatív Figyelő és Környezetanulmányozó Osztálynak az „Ellenséges tevékenységgel gyanúsított személyek megfigyelése, elsősorban a belső reakció vonalán” alosztálya. A kartonon azonban csupán egyetlen ellenőrző pecsét található a kiállítás évéből. A későbbiek során nem került rá semmilyen bejegyzés.

A könyvek

A polgári életben kitartó munkával magának és családjának biztos egzisztenciát teremtő Bártfai Szabó nem feledkezett meg katonatiszti múltjáról. Ha nem is gyakorolhatta hivatását, a múlt feldolgozása, értelmezése és megírása maradt az a terep, ahol legalább elméletben foglalkozhatott vele. Ennek köszönhető, hogy megírta a második világháborús tapasztalatait. Jó írói érzékről tanúskodik, hogy nem egy naplószerű eseményfelsorolást tett le az asztalra, hanem kiemelte a háború – számára legalábbis – legdrámaibb eseménysorát, a visszavonulást a Don-kanyarból. Talált tehát egy pontosan megfogalmazható, konkrét „témát” (a visszavonulást), amelyet nagyon jól ismert. Jól ismerte egyrészt képzett tisztként, ami a katonai-hadtörténeti vonatkozásait illetve, és jól ismerte az eseménysort az átélő szemtanú hitelességével és eleveenségével, azaz annak minden emberi vonatkozásával. Mindezek a szöveg élményszerűségét nagyban

növelték. A kéziratot az 1960-as évek közepén zárta le. Nagyjából ekkor jelent meg Görgényi Dániel visszaemlékezése, akit Bártfai személyesen ismert. Levelezésbe kezdtek, és a kapott információkon felbuzdulva úgy döntött, hogy megpróbálja kiadni a saját visszaemlékezéseit. Ettől a pillanattól kezdve gyakorlatilag minden szóba jöhető kiadónál és néhány folyóiratnál is próbálkozott a közléssel. Természetesnek mondható, hogy először a Zrínyi Katonai Könyvkiadót kereste meg (1969–70), ahol különösebb indoklás nélkül elutasították. Ezek után próbálkozott a Gondolat (1970), a Magvető (1974–75), a Kossuth (1979) kiadónál, valamint részletek publikálása, esetleg folytatásos közlés érdekében az *Új Írás* és a *Magyarország* folyóiratoknál, valamint a *Rakéta* regényújságnál. Mindenhol elutasították. Megjegyzendő, hogy a kéziratot időközben mint értékes visszaemlékezést a Hadtörténeti Levéltár és az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében is elhelyezték.

Az 1980-as évek elején aztán felajánlotta a kéziratot (és egy olasz szerző, Giulio Bedeschi *Százezer jégcsajka* című munkájának az általa készített fordítását) az Európa Könyvkiadónak. Az Európa ugyan elsősorban világirodalom kiadásával foglalkozott, de éppen ebben az időben szélesítette a profilját. A második világháború eseményeivel foglalkozó könyvsorozat elindítását tervezték. Ennek (a könyvsorozat elindításának) a háttérében nyilván az állt, hogy Nemeskürty István ismert könyve (*Requiem egy hadseregért*), majd Sára Sándor dokumentumfilm-sorozata (*Krónika – A 2. magyar hadsereg a Donnán*) jelentős érdeklődést váltott ki. Az Európa Könyvkiadó elfogadta Bártfai Szabó kéziratát, a lektorok messzemenően támogatták a kiadását. Alapos szerkesztői munkával a kisebb tévedéseket korrigálták. A kötet ekkor (1983–84) mégsem jelent meg. A kötet kiadásának a leállítását az állambiztonsági szolgálat közbeavatkozásának tulajdoníthatjuk. A szolgálatok által a felső (belügyi és politikai) vezeték tájékoztatására összeállított Napi Operatív Információs Jelentésekben 1983-ban ugyanis feltűnt Bártfai Szabó László neve. A június 21-én kiadott operatív jelentésben a következő olvasható.

„A volt horthysta hadsereg katonai középiskoláinak (Kőszeg, Pécs, Sopron) 1933-ban érettségizett hallgatói f. hó 9-én Budapesten tartották 50-éves találkozójukat. Ezen 60 fő vett részt, köztük három külföldön (USA, Hollandia, Ausztria) élő személy. A találkozó legaktívabb szervezője Bártfai Szabó László volt, aki jelenleg is ellenséges beállítottságú.”

Az információ forrását megbízhatónak, tartalmát részben ellenőriztünk minősítették. A legfontosabb rész természetesen ebben az esetben is az intézkedés.

A felső vezetésnek azt jelentették, hogy az állambiztonsági szervek „a lezajlott találkozóra összefüggésben bizalmas nyomozást kezdeményeznek”. Bártfai Szabó László 1983 nyarán tehát bekapcsolódott katonai középiskolája érettségi találkozójának a szervezésébe. Erre talán az is bátorította, hogy az Európa Könyvkiadó éppen elfogadta közlésre háborús visszaemlékezéseit. A június 9-én lezajlott összejövetelről jelzés érkezett az állambiztonsági szervekhez, június 21-én ez bekerült az információs jelentésbe. Ennek hatására elrendelték a titkos nyomozást, amelynek egyik célszemélye a legaktívabb szervező, Bártfai Szabó volt. A nyomozás során vagy annak előkészítésekor (dosszié ugyanis nem található róla, tehát lehet, hogy az előzetes tájékozódás után végül nem indították el) szóban kérték az egyik társosztály, a kulturális elhárítással foglalkozó III/III-5 segítségét. Ennek az osztálynak a Bereznay fedőnevű és az Európa Könyvkiadóban tevékenykedő ügynökétől származott az a jelentés, amely felhívta a figyelmet Bártfai Szabó kiadás előtt álló kéziratára. Az ügynöki jelentés tartótisztai értékelésében csak lehetőségként merült fel a kiadás akadályozása, nem utasításként. A kiadást mindenesetre leállították.

A Kiadói Főigazgatóság iratanyagában nem található a kézirat sorsával kapcsolatos akta ebből a periódusból (1983–86), amely megmutatná, hogyan és miért történt „hivatalosan” a kézirat letiltása. Az 1987-es magánkiadás engedélyeztetéséről azonban maradt fenn ügyirat. Ebben az szerepel, hogy a Kiadói Főigazgatóság akkori vezetése szóban tájékozódott a korábbi eseményekről, tehát már akkor sem találták az előző engedélyeztetési eljárás aktáját. Ez megerősíti azt a feltételezést, hogy a kötet kiadásának a (véltetően konspiratív) leállítása az állambiztonsági szervekhez köthető. Ennek során pedig kiemelték és talán meg is semmisítették a kiadói iratokat.

Bártfai Szabó László könyve nem sokkal később (1988-ban) végül mégiscsak megjelent – magánkiadásban. Igaz, ez sem ment egyszerűen. A magánkiadás lehetősége az Európa Könyvkiadóval való szerződésbontás után szinte azonnal felmerült. 1987-ben érkezett el az ügy olyan fázisba, hogy megkérhették a magánkiadás engedélyezését a Kiadói Főigazgatóságtól. A Főigazgatóság kikérte a Honvédelmi Minisztérium véleményét. A minisztérium azonban a „jelen politikai helyzetben” ellenezte a kötet megjelenését. Bővebben nem magyarázták, mire gondolnak. A Kiadói Főigazgatóság vezetése viszont, némileg talán váratlanul, és talán a könyv iránt megnyilvánuló érdeklődést érzelve, a kézirat mellé állt. „Szuperlektort” kértek, és nagy nehezen elérték, hogy 1987 végére minden engedélyre pecsét kerüljön. Igaz, ehhez súlyos engedményekre is szükség volt, hozzávetőlegesen száz oldalt ki kellett hagyni a kötetből. Mindenesetre 1988-ban

végre nyomdába került és meg is jelent a kötet (*Az utolsó emberig – egy csapatparancsnok visszaemlékezései a Don menti harcokra*).

Bárfai Szabó László második kötetére a rendszerváltozásig várni kellett. Letartóztatásának és internálásának történetét írta meg *A nagy tapsok idején* címmel. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, akkori nevén: a Történeti Hivatal pályázatot írt ki, amelyben kiadatlan visszaemlékezések publikálását kívánták támogatni. Bárfai Szabó László munkája, és nem mellékesen feleségének a naplója, első díjat kapott a pályázaton. Így a két kézirat egyben jelenhetett meg, igaz, csak a szerző halála után: 2005-ben.

A rendszerváltást követően, 1992-ben Bárfai Szabó Lászlót rehabilitálták, visszakapta őrnagyi rangfokozatát, majd alezredessé léptették elő. 1994-ben megkapta a Magyar Köztársaság tiszti keresztjét. 1999-ben hunyt el.

Irodalom

B. Szabó László: *A Dontól a Budapest Főváros Bíróságáig (Egy kézirat története) 1969–1988*. Kézirat. Hadtörténelmi Levéltár, Tanulmánygyűjtemény 2717.

Bárfai Szabó László: *Az utolsó emberig*. Budapest, szerzői kiadás, 1988.

Bárfai Szabó László: *A nagy tapsok idején*. Budapest, BT Press, 2005.

Borzák Tibor: Egy másik ütközet. Bárfai Szabó László két évtizedes könyvkiadási kálváriája. *Forrás*, 21. (1989), 9. 58–75.

Borzák Tibor: Arcképek. Bárfai Szabó László. *Szabad Föld*, 54. (1998), 30. 20.

Kacsó Lajos: A helytállás tiszti keresztje (Interjú Bárfai Szabó Lászlóval). *Magyar Honvéd*, 6. (1995), 46. 36–37.

Források

ÁBTL 3.1.2. M-42095 Bereznay

ÁBTL 4.1. A-933/6 Vidéken élő volt horthysta katonatisztek

ÁBTL 3.1.9. V-96728 Csiszár Gábor és társai

ÁBTL 3.1.5. O-9698/1 Rehabilitációs jegyzőkönyvek

ÁBTL 2.7.1. Napi Operatív Információs Jelentések (NOIJ) 45-78/10/122/1983.

HM HIM Központi Irrattár. Ti. 3642.

MOL OL XIX. I. 21.a. Kiadói Főigazgatóság. Általános iratok